

GEZİ BAHSİNDE ALEVİ HAREKETİNİ DÜŞÜNMEK: KAVİMKIRIM MI, KÜLTÜREL PROLETERLEŞME Mİ?

Gezi eylemleri ile Aleviler arasındaki ilişki oldukça belirsiz ve karmaşıktır. Bu karmaşıklığın nedeni Alevilerin Gezi’de toplumsal olarak var olmasına rağmen kurumsal düzeyde temsil edilmedikleri için siyasal olarak etkisiz gözükmeleridir. Örneğin Öğütle Gezi Parkı Eylemleri’ne katılan grupları belli tipolojilerde kategorileştirir. Aleviler bu kategorileştirmede kendisine yer bulamaz. Buna göre Gezi’de Sivil toplum örgütleri, Devrimci sol, Bayraksızlar (ideolojisi ve amacı bilinmeyen gruplar), Kürt hareketi, Kemalist kitle, İstiklal Caddesi’nin geleneksel insan tipolojisi, Anti Kapitalist Müslümanlar bulunmaktadır.¹

Emniyet müdürlüğü’nün Gezi eylemleri Raporunu saymazsak Gezi eylemleri’ne Alevi nüfusun katılım oranını gösteren ciddi bir veri bulunmamaktadır. Emniyet müdürlüğü’nün fişleme amaçlı gözaltına aldığı “5 bin 513 kişiden hareketle hazırladığı raporda “eylemlere katılanların yüzde 78’inin Alevi olduğu vurgulanıyor”² den oluşuyor. Bu raporun Aleviler ile Gezi bağlantısı arasındaki ilişkiye dair sunduğu veriye başta Alevi kurumlarından ve Alevi kanaat önderlerinden itiraz gelmiştir. Emniyetin fişleme amaçlı bu raporu Alevilerce, hükümetin Gezi eylemlerinin sorumluluğunu Alevilere yükleyerek kendi toplumsal tabanını konsolide etme çabası olarak yorumlanmıştır. Aynı zamanda Gezi, Alevilerin İktidar karşıtlığına hapsedilerek Gezi’nin niteliği ve çoğulcu talepleri boğulmaya çalışılmaktadır.³ Bu anlamda Gezi eylemlerine Alevilerin katılım oranının emniyet müdürlüğünce nicelleştirilmesinin iyi niyetli bir çabanın ürünü olmadığı açıktır. Ancak bu durum, Alevilerin Gezi eylemlerine yoğun olarak katıldığı gerçeğinin üstünü örtmez. Alevilerin Gezi eylemlerine katılım yoğunluğunu herhangi bir veriye dayanmadan da söylemek mümkündür. Gezi eylemlerinde öldürülen Abdullah Cömert, Ahmet Atakan, Ali İsmail Korkmaz, Ethem Sarısülük, Mehmet Ayvalıtış, Hasan Ferit Gedik, Berkin Elvan isimlerinin Alevi olması Aleviler ve Gezi arasında özel bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu isimlerin hepsinin Alevi olması, polisin özellikle mi Alevi gençlerini öldürdüğü sorusunu akıllara getirmiştir. Ancak bu iddianın doğru olabilmesi için polisin öldürdüğü tüm gençlerin kimliğini daha önceden biliyor olması ve doğrudan hedef olarak seçmiş olması gerekir. Bu da böylesi kitlesel bir eylemde bilinebilecek ve uygulanacak bir durum değildir. Bu nedenle geriye sadece Alevilerin eylemlere yoğun olarak destek verdiği, eylemlerin en ön saflarında yer aldığı ve polisle çatışma mesafesinde buldukları gerçeği kalmaktadır.

Aleviler ile Sünni İslamcı yapılar arasındaki tarihsel karşıtlık bilinmektedir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte görece hafifleyen bu karşıtlık 1960’lardan sonra Siyasal İslam’ın yükselişi ile birlikte yeniden artma eğilimi içine girmiş. Sünni Siyasal İslamın devlet alanını ele geçirmesi olarak AKP ile birlikte de Alevilerin toplumsal hareketlenmelerinde bir ivme gözlenmiştir. Bu arada Tarihsel bir karşıtlıktan bahsetmek bu karşıtlığın geçmişte donup kalmış olduğu anlamına gelmez. Aksine bahsi geçen karşıtlık Türkiye siyasal ve toplumsal yapısında oldukça dinamik ve işlevseldir. Üstelik bu karşıtlığın yeniden üretilmesi konusunda bitimsiz bir sembolik emek söz konusudur.

AKP döneminde de bu karşıtlığı yeniden üretmeye matuf bir siyasal dil ve icraatın varlığı inkar edilemez. Sadece Recep Tayyip Erdoğan Döneminin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Aleviler için önemli bir Dergah olan Karacaahmet Sultan’ın yıkılması için Dergahın kapısına dozerleri göndermesi bu karşıtlığı yeniden üreten tutumlardan sadece biridir. Bunun dışında Recep Tayyip Erdoğan’ın Başbakanlık döneminde Karacaahmet Mezarlığı yanındaki cemeviyle ilgili "O cemevi bir ucube olarak yapıldı orada. Hala kaçaktır. Ruhsatı yoktur.

1 Vefa Saygın ÖĞÜTLE, “Adına Layık Bir Sosyal Bilimin ‘Gezi’ Gündemleri” 207-208,

2 Polisin Gezi Fişlemesi: “Gezi’ye katılanların yüzde 78’i Alevi”, (25 Kasım 2013), www.sendika.org

3 Ayfer Karakaya STUMP, (18.03.2013) “Gezi’yi Alevileştirmek”, www.birdirbir.org.tr

Karacaahmet Türbesi'nin yanında ucube olarak durur"⁴ söylemi, "Cemevi, cümbüş evi" ifadesi, Sivas katliamı'nın zaman aşımına uğraması karşısında "Milletimiz için, ülkemiz için hayırlı olsun"⁵ demesi, Çorum'da bir mitingde sarfettiği Alevilerin katli vaciptir fetvası veren Ebu Suud efendi için "Çorum'un Ebusuud Efendisi'yle gurur duyduğunu"⁶ söylemesi, Hatay'da bir bombalı saldırıda hayatını kaybeden 53 vatandaş için "53 sünni vatandaşımız öldü"⁷ ifadeleri Aleviler'in iktidar karşısındaki siyasal konumlarını tahkim etmiştir. Yapılan 3. Boğaz Köprüsüne Anadolu Alevileri'ne karşı yaptığı katliamla Alevilerin belleklerinden önemli bir yeri olan Yavuz Sultan Selim'in isminin verileceğinin duyurulması Alevilerin Gezi eylemlerine yoğun katılımının gerekçeleri arasında gösterilmiştir. Gazi, Okmeydanı Sarıgazi mahallerinde derinlemesine görüşme yapılan Aleviler'in bir çoğunun tepkiselliğini açıklarken sık sık siyasal iktidarın kendilerine yönelik söylemlerine göndermelerde bulunması da Alevi'lerin Gezi eylemlerine verdikleri yoğun desteği anlamak için bu söylemlerin önemini göstermektedir.

Bununla birlikte doğrudan Aleviliği hedef almayan bazı tutumların da; son yıllarda zaten artmakta olan ve Gezi eylemleri ile zirve noktasına ulaşan Alevi toplumsal hareketliliğini etkilediği söylenebilir. Özellikle modern, laik, özgürlükçü yaşam biçimini hedef alan siyasal islamcı bir toplumsal mühendisliğe işaret eden eğitim sisteminin 4+4+4 olarak yapılandırılması, Müfredattaki din referanslı derslerin sayısının artırılması, akşam 22:00'dan sonra içki satışının yasaklanması, kürtajın yasaklanması yönünde siyasal iktidarın irade beyanı bu tutumlardan birkaçıdır. Alevilerin Gezi'deki varlığını anlamak için büyük oranda kültür çatışması yaklaşımını destekleyecek sayısız çoklukta örnek verilebilir. Ancak kültürel karşıtlık Alevi toplumsal-siyasal hareketlenmesini açıklamakta yeterli değildir.

Bu açıdan bu tebliğ yine kültürel bir karşıtlık dairesi içerisinde kaldığını düşündüğüm Ayhan Yalçınkaya'nın "kavimkırım" kavramıyla bir hesaplaşma içeriyor. Yalçınkaya son derece etkileyici kitabı "Kavimkırım İliminde Aleviler"de kavimkırım'ı devletin bir Alevi politikası olarak ele alır. Kavimkırım Alevileri Alevilikten özgürleştirerek kimlikleştirmenin adıdır. Devlet bunu Alevilik ile Aleviler arasındaki bağlantıyı keserek yapmaktadır. Devletin Aleviliği bütün bir inanç pratiklerini yani bünyeyi dağıtarak, bireyleri Aleviliğin dışında birer beden olarak kimlikleştirip sabitlemek istemektedir. Yalçınkaya Alevilik bünyesinin dağılıp Alevi bedenlere dönüşen insanların maruz kaldığı politikaya kavimkırım diyor. Bu nedenle AKP'nin Alevi açılımı artık zoru, şiddeti baskıyı sözümona dışlayan, özgürlük vaadiyle ortaya çıkan haliyle asimilasyonist değil, kavimkırımcı yüzünü sergilemektedir.⁸

Buna göre Alevilik bünyesindeki heteredoks inanç sistemlerinden ve İslamdışı unsurlardan aldığı kültürel ve teolojik motifleri atarak devlet güdümünde bir kimlik haline gelecektir. Devlet Aleviliği sorunsallaştırarak aslında onu kimlikleştirmeye; kimlikleştirerek de soğurmaya çalışmaktadır. Bu anlamda Alevilere yönelen devlet politikasının adı kavimkırımdır. Bu politikayla açık bir asimilasyon hedeflenmektedir. O halde alevi toplumsal-siyasal hareketliliğini mevcut kavimkırımcı, asimilasyoncu politikalara karşı bir direniş olarak değerlendirmek gerekir.

Gezi eylemleri'ne yoğun bir şekilde katılan Alevilerin hareketliliğini bu temelde ele aldığımızda ortaya Alevilerin yaşam biçimlerini, kültürlerini ve inançlarını muhafaza etmeye yönelik bir tepki içinde olduğu durumu çıkmaktadır. Peki gerçekte durum böyle midir. Alevilerin siyasal ve toplumsal olarak hareketliliğini nedeni ya da nedenleri nelerdir? Gezi eylemlerinin halk hareketine dönüşmesinde Gazi, Sarıgazi, Mamak, Dikmen gibi yoksul emekçi mahallerinden gelen

4 'Karacaahmet Mezarlığı'nın yanındaki cemevi bir ucube olarak yapıldı" Hürriyet (06.08.2012)

5 "Başbakan Sivas Davasındaki Zaman aşımına 'Hayırlı Olsun' Dedi" T24 (13 Mart 2012)

6 Sedat ERGİN (17 eylül 2010) "Aleviler Neden Rencide Oldu?" Hürriyet Gazetesi

7 "Reyhanlı'da 53 Sünni Vatandaşımız Şehit Edildi" Radikal (14.06.2013)

8 Ayhan Yalçınkaya Kavimkırım İliminde Aleviler, sayfa: 26, Dipnot yayınları, Ankara

Alevilerin dinsel-mezhepsel talebini öne çıkarmadan isyanın ilerici demokratik talepleriyle buluşarak kendini ifade⁹ etmesini nasıl anlamalıyız ?

Alevi hareketini dinsel teolojik bir cemaat tavrına indirgeyen yaklaşım da Gezi'yi kültürel çatışma temelinde ele alan yaklaşım da aslında Sınıflı ekonomik indirgemeci düşünüş tarzımızın sonucudur. Böyle olunca Gezi'nin zımnı sınıfsal çatışma dinamiği kültürel karşıtlığa hapsedilmektedir. Çünkü özellikle Türkiye'de sınıf mücadelesi çok daha kültürel içerimlidir. Sınıf mücadelesi çoğu zaman kültürel karşıtlıklar üzerinden gerçekleşmektedir. Laik-islamcı, Alevi-Sünni, Türk-Kürt karşıtlığı siyasal alana daha çok kültürel kodlarla aktarılmaktadır. Bu kültürel gruplar arasındaki sınıfsal hiyerarşi çoğu zaman bilerek ya da bilmeyerek gözardı edilir.

Oysa sınıf yazıldığı gibi okunmaz. "Sınıflar önce var olup sonra birbirleriyle ilişkiye giriyor, mücadeleye tutuşuyor değildirlir; bilakis, 'tek tek bireyler, ancak başka bir sınıfa karşı ortak bir savaşı yürütmek zorunda oldukça bir sınıf meydana getirirler.' Sınıflar, mücadelenin içerisinde toplumsal gerçeklik kazanırlar...Thompson'un ifadesiyle: ' Sınıflar özgül zatiyeler olarak var olup, düşman sınıflar bulmak gayesiyle çevrelerine bakıp sonra mücadeleye girmezler. Aksine insanlar kendilerini belirlenmiş güzergahlar içinde yapılanmış bir toplumda bulurlar; sömürüyü deneyimler ve kendilerini uzlaşmaz çelişkili noktalarda tasvir ederler ve bu sorunlar ekseninde mücadeleye girerler. Kendilerini işte bu mücadele aracılığıyla bir sınıf olarak fark ederler; sınıf bilinci, bu fark edişin bilgisine sahip olmaları anlamına gelir. Sınıf ve sınıf bilinci daima gerçek tarihsel sürecin sonunda yer alır, başında değil"¹⁰

Thompson'un veciz sözünde ifade ettiği gibi "işçi sınıfı belirlenen bir zamanda güneş gibi doğmadı, kendi oluşumunda oradaydı."¹¹ diye yazmaktaydı. Bu anlamda Gezi neoliberalizmin eşitsiz üretim ve bölüşüm rejimine simgesel meşruiyet sağlayan ve kitleler nezdinde ahlaki, dinsel ve kültürel araçlarla mücadele eden bir kitle olarak sınıf ya da sınıf potansiyelidir. Bu sınıf sadece iktisadi ve sınıfsal bir dil kullanmıyor hem proleterleşme süreçlerine karşı geleneksel sınıf mücadelesinin eylem repertuarlarına sahip hem de kültürel çatışmanın diline ve kavramsal araç kutusa haizdir. Bu anlamda Gezi kültürel ve iktisadi konumları sarsılan toplumsal grupların kültürel proleterleşme sürecine gösterdiği tepkinin adıdır. Ernest Bloch'un ifadesi ile "proleterler aslında tam da sınıf olmak istemeyen yegane sınıftır." Sınıfsal eylemin sınıf bilincini öncelediği savı da buradan çıkmaktadır. Sınıf mücadelesi tarihteki tüm örneklerinde olduğu gibi kategorik yapılar olarak sınıfların karşı karşıya gelmesi değil proleterleşme sürecine karşı gösterdikleri reaksiyon sürecidir.

"Çok belirgin bir proleter niteliğe büründüğü zaman bile, hiçbir önemli toplumsal hareket hiçbir zaman sadece ve sadece anti-kapitalist hedeflerin ve hak iddialarının üzerine oturmamıştır; her zaman için anti-kapitalist hedeflerle demokratik ya da ulusal, ya da pasifist veya geniş anlamda kültürel hedeflerin birleşimi üzerine kurulmuştur."¹² Sınıf pratikleri her zaman için hem mesleki dayanışmalar hem de kuşak, cinsiyet, milliyet, kentsel ya da çevre vb. dayanışmalarla iç içe geçmiştir. Kısaca işçi sınıfının ideolojik ve politik olarak kendini var etme süreci ulusal, kimliksel siyaset etme pratiklerinin ve işçi sınıfının yaşam koşullarının Thompson'ın ifadesi ile gündelik hayatın 'deneyim'inin dolayımından geçer. Bu anlamda Türkiye'de sınıf mücadelesi laiklik mücadelesi ile dolayımlandırılmaktadır. Bu dolayım Alevi topluluğunun işçi sınıfı mücadelesindeki toplumsal yeri ve Aleviliğin Türkiye'deki sınıf mücadelesinin ideolojisinin belirlenimiyle de ilgilidir. Bu anlamda Gezi'nin kitleselleşmesini sağlayan alt sınıf Gazi, Okmeydanı, 1 Mayıs mahallesi, Gülsuyu, Sarıgazi, Nurtepe, Mamak, Tuzluçayır gibi Alevi mahallelerinin Geziye katılımını bu açıdan daha anlamlıdır.

9 Oya ERSOY "Haziran İsyanı: Bu Siyasetin Adresi Sokak, Öznesi Halk", 132

10 A.g.e 79-80

11 E.P. THOMPSON, "İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu", Çev: Uygur Kocabaşoğlu, 43

12 Etienne BALİBAR, "Sınıf Mücadelesinden Sınıfsız Mücadeleye mi?", Çev: Nazlı Ökten, 207-208

Sınıflar “nesnel” yani analitik kategoriler, bir tarihsel sistemdeki çelişkilere ilişkin ifadeler olarak toplumsal cemaatler olarak değerlendirilemez. Ancak belli bir inanç ya da etniksel grubun sınıf mücadelesinin ayrılmaz parçası haline geldiği sınıfsal konumları ile kültürel ve etnik yapılarının iç içe geçtiği tarihsel uğrakların sayısı hiç de az değildir. O halde soruyu bir “sınıf cemaati”nin¹³ nasıl yaratıldığı yahut nasıl ortaya çıktığını anlamak için yapılandırmak gerekir. Wallerstein’in bahsettiği bir sınıf cemaatin yaratım süreci yani bir sınıf olmayan cemaatin, topluluğun sınıf olma imkanı kültürel proleterleşme ile izah edilebilir. Tam da kültürel proleterleşme bir cemaatin sınıf haline gelme/getirilme mekanizmasıdır.

Kültürel içerimli proleterleşme sürecinin tüm veçheleri ve bu kültürel proleterleşmeye karşı gelişen sınıfsal mücadelenin boyutları günümüz Türkiye’inde Alevi toplumsal hareketliliği üzerinden gözlenebilir. Kültürel proleterleşme kavramı kültürün sınıfları yeniden üretme potansiyeline bir vurgu olarak düşünülebileceği gibi toplumsal yeniden üretim meselesinde ekonomik sermayenin yanına kültürel sermayeyi de yerleştirmek olarak da okunabilir. Özellikle Türkiye gibi üretim ilişkilerinde geleneksel kültürel örüntülerin, kimliksel ve dinsel bağların, cemaat, akraba ve hemşehricilik ilişkilerin yoğun olarak yer tuttuğu klientalist kapitalizmin işlediği ülkelerde kültür önemli bir sınıfsal üretim mekanizması olarak işlev görmektedir.

O halde kaynakları değerli kaynaklar olarak uğruna mücadele edilen nesnelere haline gelmek suretiyle bir toplumsal iktidar ilişkisi işlevi gördüklerinde sermaye olarak kavramsallaştırabiliriz.¹⁴ Peki kültür nasıl sermaye işlevi görür? Özellikle Türkiye gibi geleneksel toplumsal ilişkilerin güçlü olduğu siyasetin oteriter devlet biçimlerinden hareketle şekillendiği, ekonomik alanın kendini devlet erkine yasladığı ve sermaye grupları devletten özerkleşmemiş toplumlarda devlet alanını ele geçiren siyasal gruplar, ekonomik, siyasi, kültürel, toplumsal alanlardaki belirleyici gücü de ele geçirmiş olmaktadır. Devlet alanını ele geçirmiş siyasal grubun kültürel-ideolojik kodları bu açıdan birer sermaye gibi işlev görmektedir. Bu kültürel kodlara sahip toplumsal gruplar, özgüven, muteber bir toplumsal konum, defacto bir statü, devlet alanında daha kolay kadro imkanı ve özel sektörde koruyup kollanma, medyada görünürlüğün artması gibi bir dizi avantajlara sahip olmaktadır. Bununla birlikte siyasal erk kültürel kodlarını mutlak surette ekonomi, siyaset, eğitim gibi alanlara zerk etmekte, bu alanlardaki mücadelelerde benzer kültürel kodlara sahip olan kendi toplumsal tabanına çeşitli kozlar vermektedir. Çalışma kapsamında görüşülen kişilerden biri bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Birebir kendimin de tecrübe ettiği noktalarla bunu ortaya koyabilirim. Biz sürekli sınavlara giriyoruz. Üniversite sınavları, KPSS, ALES vs. Bu sınavlardan aldığın netice ne kadar yüksek olursa olsun asıl belirleyici olan şey senin Alevi olman. Bu sadece AKP’den kaynaklanmıyor. Özel sektörde de durum çok farklı değil. sadece devlet alanında olmuyor bu dışlama. Mesela benim yakın bir akrabam bir işte temizlikçi olarak çalışıyordu Alevi olduğu öğrendiği zaman işten çıkartıldı. AKP de bunu devlette uyguluyor. Olabildiğince Devleti Alevilerden süzmeye çalışıyor. Kemalizmle bir şekilde devlete giren kadroları, orduda, üniversitede yargıda falan bulunan Alevileri dışarı atıyor.” (27, Sarıgazi, İhsiz)

Eğitim alanının yapısal dönüşümü ve eğitimde dini referansların artması bu anlamda sınıfsal konumlarını büyük oranda eğitim alanı üzerinden kültürel sermayeleri ile edinmiş Alevilerin sınıfsal üretim kanallarını tehdit eder bir durum ortaya çıkarmıştır. Yakın gelecekte eğitim alanında işleyen kültürel sermayenin islami değerlerden mürekkep hale getirilmesinin dezavantajlarını pro-

13 Bkz (57), 105

14SWARTZ, David (2011), a.g.e., s.66

leterleşerek ya da proleter konumunu sürdürerek hissedeceğini sezen Aleviler aslında bu kültürel proleterleşme mekanizmaları karşısında bir hareketlilik içerisindedir.

Eğitim alanının yapısal dönüşümünün en önemli sonucu kültürel sermayenin el değiştirmesi olmuştur. Laik, Batıcı kültürel sermayenin yerinden edilerek, neoliberalizmi tahkim eder bir işlevi gerçekleştiren geleneksel, İslami kültürel sermayenin hakim konuma yükseltilmesi Aleviler gibi ekonomik sermayesi düşük, sınıfsal konumunu özellikle eğitim alanı üzerinden ve kültürel sermaye ile edinmiş toplulukların sınıfsal yeniden üretim kanallarını daraltmaktadır. Bu durum kültürel proleterleşme olarak ifade edilen hakim kültürel yapının geleceğin sınıfsal hariatasını belirleme sürecinde Alevilerin alt sınıfın namzet üyeleri olmalarını beraberinde getirmektedir.

Alevi topluluğu üzerinden de görülebileceği gibi belli bir topluluğun tam bir sınıf teşekkülü haline gelmesi de sınıfsal teşekkülün bir bileşeni haline gelmesi söz konusu olabilir. Bunun için bahsi geçen topluluğun kültürel ve kimliksel niteliğinin sınıfsal yeniden üretim süreci içindeki konumun sarsılması beklenir. Topluluğun kültürel kodlarının topumdaki değerli kaynaklara ulaşma noktasında dezavantajlı bir noktaya gelmesi ya da avantajını kaybetmesi bu topluluğun kimliklenme sürecini hızlandırmaktadır. Bu kimliklenme sürecinin sınıfsal yeniden üretim ile olan ilişkisini teslim etmek Alevi toplumsal ve siyasal hareketliğini anlamak için son derece önemlidir.

Wallerstein "bir geçmiş, bir kimlik neden istenir ya da buna neden ihtiyaç duyulur"...ya da "Bir toplumsal grubun üst kimlik dışında bir alt kimliğe neden ihtiyacı olur?"¹⁵ sorusunu sorarak kimliklenme ile sınıfsal yeniden üretim arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışır. Belirli bir devletin sınırları içindeki işgücünün "etnikleşmesi"¹⁶ mesleki bir hiyerarşinin beraberinde gelmektedir.

Alevi topluluğunun siyasallaşması ve bir kimlik mücadelesi etrafında örgütlenmesi veya Wallerstein'in ifadesiyle "etnikleşmesi" mesleki bir hiyerarşinin sonucudur. Kürtlerin etnikleşme ve akabinde siyasi bir harekete dönüşme süreci incelendiğinde Kürtlerin ulus devlet inşası ile birlikte kültürel, siyasal ve iktisadi konumlarında bir sarsılma olduğu görülecektir. Kürt siyasi hareketi aslında mesleki hiyerarşikleşmeye, sınıfsal konumlarının sarsılmasına, proleterleşme sürecine karşı bir cevap niteliğindedir. Alevilerin etnikleşmesi de emek piyasasında, çeşitli alanlarda(hukuk, eğitim, medya vs.), kurumlarda ve devlet alanında mevcut hiyerarşi içinde alt katmanlara itilmesinin sonucudur. Alevilerin etnikleşerek Gezi eylemlerinde de görüldüğü bir sınıf bileşeni haline gelmesi Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı toplumsal ve ekonomik dönüşümle ilgilidir. Alevilerin bugün mevcut siyasal islamın toplumsal, siyasal ve ekonomik konumundaki değişime bağlı olarak yaşadığı siyasallaşmayı, Kürtler Türk üst kimliği karşısında yaşamıştır. AKP ile birlikte ulus devleti aşındıran Pan-İslamist toplumsal-politik tahayyül Kürtleri kabul etmeye hazır, Osmanlı döneminden mülhem bir millet-i hakime'yi yeniden inşa etmeye soyunmuştur. Bu yeni devlet ve toplum örgütlenmesi Türk kimliğini değil İslam kimliğini referans aldığı için Kürt ulusal mücadelesi sakıncalı olmaktan çıkmıştır. Elbette Kürt mücadelesi sünni İslam üst kimliğini tahrip edecek hamlelere girişmediği sürece. Bu nedenle devlet nezdinde sakıncalı olan artık Kürt siyasi hareketinin etnik mücadelesi değil seküler niteliğidir.

O halde Türkiye toplumsal ve siyasal yapısındaki dönüşüm Sunni İslam üst kimliği ile çatışmalı yeni toplulukların etnikleşmesi, kimlikleşmesi dolayısıyla proleterleşmesi ile sonuçlanacağını iddia etmek kehanetten öte bir anlam ifade etmektedir. Sünni İslam üst kimliği ile çatışmalı topluluklar söz konusu olduğunda şüphesiz ilk akla gelen Alevi topluluğudur. AKP döneminde Alevi topluluğunun siyasallaşması hızlandığı gibi sakıncalı konumlarının yeniden üretildiği de söylenebilir. Müteşerri İslam da siyasal erk aracılığıyla kamusal gücünü tahkim etmiştir. Alevilerin etnikleşmesi, siyasal bir mücadelenin öznesi olması, bu topluluğun gerek fişleme gerek kadrolaşma mekanizmalarıyla emek piyasasındaki konumlarını da sarsmaktadır. Alevi topluluğu-

15 Bkz (57), 97

16 Bkz (57), 104

nun hızlı bir proleterleşme/proleterleştirme sürecinin doğrudan hedefi olarak siyasal teyakkuz durumuna geçtiği söylenebilir.

O halde Alevi topluluğunun politikleşmesini ve eylemselliğini Türkiye’de son yıllardaki üst yapıdaki dönüşüm üzerinden okumak gerekir. Bu dönüşümü laik, modern kültürel örüntülerin islemi, geleneksel, kültürel örüntülerle yer değiştirmesi süreci olarak da ifade etmek mümkün. Alevilerin böylesi bir değişim sürecinde aktif bir toplumsal muhalefeti tercih etmelerinin nedeni Alevilerin sınıfsal olarak çeperde yer almalarıdır. Buna rağmen Aleviler merkezde yer alan laik modern “meşru kültür”e yakınlık derecesi nedeniyle kültürel olarak yarı çevre¹⁷ konumunda bulunmaktadır. Bu durumu “imtiyazlı çevre” olarak da kavramsallaştırmak mümkündür. Sınıfsal olarak haritalandırılan toplumsal evrende alt sınıfsal konumda olması nedeniyle çevrede yer alan Aleviler, kültürel olarak haritalandırılan toplumsal evrende merkezin laik, modern kültürel niteliğinin bir alt kümesi olarak yarı çevrede yer almaktadır. Şematize etmek gerekirse AKP öncesi yani üst yapıdaki köklü değişim ve bunu destekleyen bir dizi yapısal dönüşüm olmadan önce Türkiye siyasal sosyolojisi Aleviler için az çok şöyle bir görünüm arz etmekteydi:

Eski Sınıfsal Topografya

Merkez	Yarı çevre	çevre
TÜSİAD çevresi, modern beyaz Türk müteşebbüsler...	Sağ muhafazakar, dindar esnaf ve zanaatkar, tüccar...	Aleviler, Kürtler, islamcılar ve Subaltern (Sınıf altı) toplumsal gruplar...

Eski Kültürel Topografya

Merkez	Yarı çevre	çevre
Laik, Modern, Beyaz türk	Sağ muhafazakar kitle, Aleviler,	kürtler, islamcılar ve subaltern toplumsal gruplar

Alevilerin 1980’lere kadar getirebileceğimiz I. Cumhuriyet rejiminde edindikleri kültürel ve sınıfsal yer yukardaki gibi tablolaştırılabilir. Sınıfsal olarak periferide ancak merkezde yer alan meşru kültüre yakınlık derecesi nedeniyle kültürel olarak yarı çevrede bulunmaktadırlar. Kültürel olarak yarı çevrede bulunmanın sosyolojik anlamı sınıfsal yeniden üretim kanallarının diğer toplumsal gruplara göre daha açık olmasıdır. Özellikle sınıfsal yeniden üretimde ve sınıfsal konumunu aşma noktasında eğitim alanı yarı çevrede bulunan toplumsal gruplar için önemli imkanlar sunmaktadır. Devletin kültürel ideolojik kodlarının islamcı gruplar ve Kürtlerin aleyhinde işlemesi bu toplumsal grupları hem kültürel hem sınıfsal olarak periferiye itmiştir. Bu toplumsal grupların sınıfsal konumlarını aşma iddiasının önü de sürekli kesilmektedir. İslamcı gruplar için kat sayı,

17 Yarı çevre: Dünya sistemleri analizinde kullanılan çevre ülkelerin merkezle olan ilişkilerinden türeyen çoğu zaman geçici bir ara konumdur. (Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş, Immanuel Wallerstein, 2005, Aram Yayıncılık, İstanbul) Ancak bu çalışmada dünya sistemleri analizlerinin kavramsal araç kutusuna müracaat edilmiştir. Türkiye sosyolojisine Şerif Mardin ile anılan Merkez-Çevre kuramına dünya sistemleri analizinden alınmış yarı çevre dahil edilmiştir. Yarı çevre kavramı ile sınıfsal olarak orta sınıflar kültürel olarak da kültürel ideolojik kodları merkezde temsil edilen toplumsal gruplar kastedilmektedir.

başörtüsü yasağı gibi uygulamalar; Kürtler içinse anadilde eğitim hakkının engellenmesi, Kürt bölgesinde süren savaş koşulları birlikte düşünüldüğünde I. Cumhuriyetin karşımıza çıkardığı harita bu şekilde olmuştur. Buna karşılık Türkiye’de hızlanan iç göç dinamiği ile birlikte kentlere gelen Aleviler arasında orta sınıflaşma eğilimi gözlenmiştir. Özellikle eğitim alanı her ne kadar sınıfsal olarak Alevi topluluğuna ciddi açılımlar sunmasa da meşru kültüre yakınlık derecesinden doğan kültürel sermaye aracılığı ile Alevi topluluğu özellikle eğitim alanında diğer dezavantajlı toplumsal gruplara göre önemli bir ivme yakalamıştır.

Bu harita Alevilerin sistemle olan düşük yoğunluklu muhalif ilişkilerini tesis eden, Alevilerin sürekli sistemin içine alınma umutlarını canlı tutan, metaforik bir anlatımla ifade edersek onları “eşikte tutan” bir tabloyu gözler önüne sermiştir. Kürt toplumsal tabanı bu yapılanmaya silahlı mücadele ile yanıt verirken, İslamcı taban kamuda maruz kaldığı tasfiyeyi ticaret alanında ikame etmeye çalışmıştır.

Muteber kültürel yapı yukarı doğru bir sınıfsal hareketlilikte bir “meşru kültür” düzlemi yahut doğrudan “kültürel sermaye” olarak rol oynamaktadır. AKP’nin merkeze yerleştiği “İslami Modern Kültür”e yakınlık derecesine göre toplumsal grupların gelecekteki sınıfsal konumları değişecektir. Merkezde yer alan meşru kültüre sahipliğin kendisi bir kültürel sermaye sahipliği gibi işlev görerek belli sınıfsal grupları yarı çevre konumuna uzun vadede ise merkeze taşıyacaktır. Buna karşılık yeni muteber kültürden uzağa düşen toplumsal gruplar yeni sınıfsal üretim mekanizmasında muteber kültürel sermayeden yoksun kalmaları nedeniyle dezavantajlı hale gelecektir.

Gezi eylemleri bu anlamda laik orta sınıfların yaşam biçimleri kaygısından öte sınıfsal yeniden üretim imkanlarındaki bir daralmadan doğmuştur. Bourdieu’nun “oyunu okumak” olarak adlandırdığı sınıfsal yeniden üretim kanallarındaki daralmayı veya sınıfsal yeniden üretim için yeni kanallar açabilmeye imkan veren “sezgi” Gezi eylemlerindeki laik orta sınıfların sınıfsal geleceklerine dair taşıdıkları kaygıya işaret etmektedir. Gezi eylemlerinin nedeni olarak orta sınıfların “yaşam biçimi kaygısı”nı gösteren sayısız yazın türetilmiştir. Oysa gerçekte olan orta sınıfların sınıfsal üretim kanallarındaki daralmayı sezmeleridir. Sporda buna “oyunu okumak” denir. Oyunu okumak, orta sınıfların habitusu ile ilişkilidir. Orta sınıflara özgü pratik bir kavrayıştır. “Oyunun o anki durumda belirsiz olan ama yine de o anda içerilen geleceğini görebilme yeteneğidir”¹⁸

Sabık kültürel yapıda laik, modern içerimlere sahip kültürel sermaye nedeniyle ayrıcalıklarının sürdürebilen toplumsal gruplar üst yapıdaki değişimle birlikte kültürel yapı piramidinde tabana yaklaşmakta, kültürel sermayeleri geçersiz kabul edilmekte yahut kültürel sermayelerinin “tahvil değeri” sınıfsal ayrıcalıklarını üretemeyecek düzeyde düşmektedir.

Alevilerin alt sınıfta yer almaları nedeniyle bu değişimden etkilenmeleri ise ortak kültürel evreni paylaştıkları laik orta sınıfların etkinmelerinden daha farklıdır. Laik ve üst sınıfların sahip oldukları kültürel sermaye geçersizleşmeye başlasa dahi bu gruplar sınıfsal konumlarını yeniden üretecek ekonomik potansiyele sahiptir. Orta ve üst sınıfların mevcut ekonomik sermayesi bu dönüşüm sürecinde onları “oyun” içinde tutmaya yetecektir. Orta sınıfların alan içindeki konumları sarsılsa da alan mücadelesini bırakma veya alan stratejisini değiştirme noktasından uzaktır. Laik orta ve üst sınıfların sınıfsal konumlarını üretemeyerek proleterleşmeleri ancak uzun vadede gerçekleşebilir. Bu süreç içerisindeki toplumsal siyasal mücadele “kültürel” ve “yaşam biçimine dair kaygı” görüntüleri sunmaya devam edecektir.

Aleviler ise bu dönüşümden en çok etkilenen gruptur. Üst yapıdaki kültürel-ideolojik dönüşüm Alevi toplumsal grubunu hem kültürel olarak yarı çevre konumundan etmekte hem de alt sınıfsal konumlarını aşma iddiasına yönelik temayüz stratejilerinin önünü kesmektedir. Bunun en açık izlerini, eğitim sisteminin yapısal dönüşümünde sürebiliriz. Eğitim sistemindeki yapısal dönüşüm Alevilerin kısmi orta sınıflaşma eğilimini, kültürel olarak yarı çevre konumunda bulunma durumunu, bir zaman sistem tarafından kabul edilip içeri alınma umudunu ortadan kaldırmaktadır.

18 Bourdieu, Pierre (2005), “Pratik Nedenler”, Hil Yayıncılık, İstanbul s. 42

Çalışma kapsamında derinlemesine görüşme yapılan Alevilerin en çok eğitim sistemindeki yapısal dönüşümden, eğitim sistemindeki dini referanslı derslerin müfredattaki ağırlığının artmasından rahatsızlık duyduğu gözlenmiştir. Sarıgazi, Okmeydanı ve Gazi mahallelerinde görüşme yapılan kişiler eğitim alanındaki dönüşümün Alevileri nasıl etkileyeceğini şu sözlerle ifade etmiştir.

“...İşveren stajyer ucuz işgücü ister. 4+4+4 eğitim sisteminde dışardan okuma imkanı ile birlikte çocuk işçiler artacaktır...Bugün aleviler liselere gidecek. Düz liseler de kaldırılmış. Ya çok çalışkan olacaksın fen liselerine gideceksin ki çok çalışkan olmak da sancılı çok çalışkan olabilmen için de çok paran olmalı, devlet okulları böyle bir eğitim veremiyor. ya da çalışkan olmayıp ticaret lisesine gideceksin ara eleman olacaksın, ucuz iş gücü olacaksın ya da imam hatipe gidip sünni islamın içine gireceksin. Şimdi bunların hepsini bir arada düşündüğümüz zaman Aleviler için eğitim sisteminin bir anlamı kalmıyor...” (21, Sarıgazi, Öğrenci)

“...Onların kafasındaki mektebin alternatifi kuran kursu medrese. Ona gidebilmek için eğitimi böyle böldüler ve yapılandırdılar. Bunun için Pakistan'daki eğitim sistemine bakmak lazım. Aynı bizim gibi. Önce 3+1 okuyorsun. sonra 4+4. Ve bakıyorsun fakir çocukların asla eğitimle alakalarının olmadığı televizyon izleyen köleler olduğunu görürsün. Sadece belirli bir seçkin sınıfın okuyacağı bir sistem getiriyorlar. Sadece ekonomik sermayesi olanlar değil bu seçkinler. Dinsel sermayesi olanlar. Pakistana çok benzetilir Türkiye. Onlar da emperyalizm sadık uşatdır. Ben bunu kabul etmek istemiyorum. Modernliği laikliği savunuyorum. Kendi çevremden bildiğim her Alevi de bunun için ölür de öldürür de. Çünkü bizim başka şansımız yok ki. Halk çocuklarının eğitim imkanı doğmuş Aleviler biraz rahat etmiş. Alevi ile sünni çocuğun tek eşit olduğu alan eğitimdi. Sen onu da alırsan nasıl olacak. Bizim ailede en serserisi lise mezunu. Bunu neden verelim ki...(30, Okmeydanı, Serbest Meslek

Şimdi Anadolu lisesini kazanamayanlar Düz liselerine giderdiç ben de düz lisede okudum. Meslek liselerini öteden beri biliyoruz. Nedir. Ucuz iş gücü yaratmak için var. Çok meslek öğrettikleri söylenemez. Mezun olan bir çok arkadaşımız vasıfsız eleman olarak gezebiliyor. Bunun yanında ucuz işgücü olarak kullanıldıkları da aşikar. Önceden katsayı engeli nedeniyle üniversite imkanları da yoktu. Şimdi imam hatip liselerin önünü açabilmek için. Yani imam ve hatiplerin doktor mühendis olabilmeleri için katsayıyı kaldırdılar. Bunun belki meslek lisesinde okuyan arkadaşlara yararı oldu ama bütün olarak eğitim sistemine zararı oldu. Düz liselerin olması gerekirdi. Herkes Anadolu liselerini kazanamaz. Buralardaki dar gelirli ailelerin çocukları düz liselerine giderdi. Şimdi Anadolu lisesi oldu buradaki düz lise. Bu semtin çocukları bu anadolu lisesine giremiyor. Kazanamıyorlar. Dershaneye gidemiyorlar çünkü. Bir de seneye Dershaneler de özel okul oluyor. Fiyatlar şimdiden 16 bin lira olmuş. Şimdi bu anadolu lisesine dışardan öğrencilerin getirilmesiyle dönüşüm tamamlandı Buranın gençleri de samandıra lisesi sultanbeyliği lisesi gibi şurada buradaki imam ve hatip liselerine aynı zamanda meslek liselerine gidiyorlar mecburen. Benim kuzenim özel okula gidebildi çünkü babasının durumu biraz iyiydi. ama çok da iyi değildi. Bütün varını yoğunu döktü çocuğunu özel okula göndermek için. O da isterdi çocuğunun düz lisede okumasını. Ama onun imkanı olduğu için gönderebildi. 10 bin kişiden belki bir kişi çocuğunu özel okula gönderebildi. 50-60 bin lira gibi paraların döndüğü okullar bunlar...(24, Gazi, Öğrenci)

Türkiyedeki üst yapısal dönüşümle birlikte kültürel ve sınıfsal topografyada hareketlenmeler olmaktadır. AKP kendisi ile birlikte önemli bir toplumsal kesimi orta sınıfsal konuma, kültürel ideolojik kodlarını temsil ettiği alt sınıfları da kültürel olarak yarı çevreye taşımıştır. Böylece “yeni Türkiye”nin sınıfsal ve kültürel kodları şöyle belirmiştir:

Yeni Sınıfsal Topografya

Merkez	Yarı çevre	Çevre
TÜSİAD’ın temsil ettiği sınıfsal ve kültürel grup, MÜSİAD’ın temsil ettiği sınıfsal ve kültürel grup...	Profesyonel uzman kadrosu, laik orta sınıflar, sağ muhafazakar esnaf ve zanaatkarlar,	Aleviler, Kürtler, kentsel periferide yer alan islamcı gruplar, subaltern gruplar...

Yeni Kültürel Topografya

Merkez	Yarı çevre	Çevre
MÜSİAD’ın temsil ettiği modern islami kanat, TÜSİAD’ın temsil ettiği kanat...	laik, modern kültürel örüntüler, geleneksel ve modern islami değerlere sahip gruplar...	Aleviler, Kürtler, subaltern gruplar...

Buna göre AKP’nin simgesel emeği ile birlikte muhafazakar, geleneksel islamcı taban içindeki Sermaye grupları sınıfsal olarak yukarı doğru bir hareketlilik içine girerek merkeze dahil olurken, geleneksel muhafazakar islamcı tabanın daha yoksul kesimleri özellikle yeni muteber kültüre yakınlıkları nedeniyle kültürel topografyada yarı çere konumuna yükselmişlerdir. Şüphesiz bu toplumsal grupların sınıfsal konumlarında da ciddi bir iyileşme vardır. Belediyelerde ve Devlet kurumlarında buldukları iş olanakları, Zenginleşen islami kesimlerin çeperinde bulunmalarından kaynaklanan avantajlar birlikte düşünüldüğünde muhafazakar islamcı tabanın ekonomik ve kültürel sermaye sahipliği artmaktadır. Buna mukabil laik, batıcı, modern toplumsal grupların merkezi bir konumda bulunan kültürel sermayeleri geçersizleştikçe bu toplumsal gruplar sınıfsal ve kültürel olarak aşağı bir hareketlilik içerisine girmiştir. Bu tespit belki erken ve fazla iddialı bir tespit olarak görülebilir. Hatta TÜSİAD gibi modern batıcı sermaye gruplarının sermaye birikimindeki artışa bakılarak bu tespitin yanlış olduğu dahi iddia edilebilir. Ancak ekonomik sermayenin sınıfsal yeniden üretim açısından başat niteliği kabul edildiğinde laik, modern, batıcı sermaye gruplarının ve laik orta sınıfların sınıfsal konumlarında çok ciddi bir değişikliğin ortaya çıkmaması normaldir. Çünkü bu toplumsal gruplar tüm kültürel değişkenlere, kültürel sermayenin el değiştirmesine, siyaset alanındaki belirleyici pozisyonlarını kaybetmelerine, muteber toplumsal-kültürel yapıyı islamcılara kaptırmalarına rağmen kendilerinin sınıfsal yeniden üretimine bir süre daha yetebilecek ekonomik sermayeye sahiptir. Ancak bu toplumsal grupların kültürel topografyada merkezden yarı çevre bir konuma düştüğü açıkça görülecektir. Bu durumun nedeni alanlarda işleyen kültürel sermayenin el değiştirmesi ve niteliğinin değişmesidir. Bu toplumsal grupların yeni kültürel ve siyasal sermayenin etkin işleyişi ile birlikte uzun vadede sınıfsal konumlarında ne

tür bir değişim yaşayacak ve bu değişim ne kadar hızlı olacak bunu hep birlikte göreceğiz. Ancak ekonomik sermayesi kıt ve kültürel sermaye açısından laik, batıcı, modern kültürel kodlara yakınlığıyla bilinen Alevi toplumsal grubu Türkiyenin yeni sınıfsal ve kültürel topografyasında daha hızlı bir değişim yaşamaktadır. Son yıllardaki Alevi siyasal hareketliliğinin ivmelenmesinin altında da Alevilerin böylesi bir algı, korku, beklenti, öngörü yahut gerçeklik içinde bulunması yatmaktadır.

KAYNAKÇA

Balibar, Etienne (2007), "Sınıf Mücadelesinden Sınıfsız Mücadeleye mi?", Çev: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul

Bourdieu, Pierre (2005), "Pratik Nedenler", Hil Yayıncılık, İstanbul

Ergin, Sedat (17 Eylül 2010) "Aleviler Neden Rencide Oldu?" Hürriyet Gazetesi

Ersoy, Oya (2013), "Haziran İsyanı: Bu Siyasetin Adresi Sokak, Öznesi Halk" Gezi, İsyan, Özgürlük içinde, Der: Kemal İnal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Mardin, Şerif (2013), "Türkiye'de Toplum ve Siyaset", Der: Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul

Öğütte, V. Saygın (2014), "Adına Layık Bir Sosyal Bilimin 'Gezi' Gündemleri", Gezi ve Sosyoloji içinde, Der: Vefa S. Öğütte ve Emrah Göker, Ayrıntı yayınları, İstanbul.

Stump, Karakaya, Ayfer (18.03.2013) "Gezi'yi Alevileştirmek", www.birdirbir.org.tr

Thompson, E.P, (2012) "İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu", Çev: Uygur Kocabaşoğlu, Birikim Yayınları, İstanbul

Wallerstein, Immanuel(2005), "Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş", Aram Yayıncılık, İstanbul

Yalçınkaya, Ayhan(2014), "Kavimkırım İklminde Aleviler", Dipnot yayınları, Ankara

Swartz, David (2011), "Kültür ve İktidar", İletişim Yayınları, İstanbul

Polisin Gezi Fişlemesi: "Gezi'ye katılanların yüzde 78'i Alevi", (25 Kasım 2013), www.sendika.org

"Reyhanlı'da 53 Sünni Vatandaşımız Şehit Edildi" Radikal (14.06.2013)

"Başbakan Sivas Davasındaki Zaman aşımına 'Hayırlı Olsun' Dedi" T24 (13 Mart 2012)

Karacaahmet Mezarlığı'nın yanındaki cemevi bir ucube olarak yapıldı" Hürriyet (06.08.2012)